ZULFIYA QUROLBOY QIZI NASRINING BADIIY-POETIK XUSUSIYATLARI

Zaripova Shukurjon Otajon qizi,
Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti
"O'zbek tili va adabiyoti" kafedrasi 2-bosqich doktoranti

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada Zulfiya Qurolboy qizi nasrining badiiy-poetik xususiyatlari, obraz yaratish mahorati, badiiy psixologizm va individual uslub masalalari tadqiq etiladi. Yozuvchining roman va hikoyalarida inson ruhiyatining ifodalanishi, badiiy detal, ramziy tasvir hamda xalqona til vositalarining asar mazmunini ochishdagi vazifalari tahlil qilinadi.

KALIT SO'ZLAR

Zulfiya Qurolboy qizi, zamonaviy o'zbek nasri, badiiy poetika, obraz, badiiy psixologizm, individual uslub, ramziy tasvir, badiiy detal, xalqona til, xarakter.

KIRISH

Zamonaviy o'zbek nasrining badiiy taraqqiyotida inson ruhiyati, shaxs va jamiyat munosabatlari, axloqiy qadriyatlar hamda hayotiy ziddiyatlarni tasvirlash masalasi muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, mustaqillik davri nasrida insonning ichki dunyosini chuqurroq yoritish, voqelikni qahramon kechinmalari orqali anglash va badiiy tasvirning yangi imkoniyatlaridan foydalanishga intilish kuchaydi. Bu jarayonda ijodkorning individual uslubi, obraz yaratish mahorati, badiiy til va tasvir vositalaridan foydalanish xususiyatlari alohida ahamiyat kasb etadi.

Zulfiya Qurolboy qizi zamonaviy o‘zbek nasrida inson xarakteri va ruhiy kechinmalarini tasvirlashga alohida e’tibor qaratgan adiblardan biridir. Yozuvchi asarlarida kundalik turmush voqealari, oilaviy munosabatlar, ayol taqdiri, insoniy mas’uliyat, mehr-muhabbat va ma’naviy ziddiyatlar badiiy ifodasini topadi. Uning nasrida voqealar rivoji bilan bir qatorda personajlarning ichki kechinmalari, ruhiy holati va hayotga munosabati ham muhim tasvir obyektiga aylanadi.

Yozuvchining badiiy mahorati, avvalo, xarakter yaratish, hayotiy vaziyatlarni tanlash va ular orqali inson tabiatining murakkab jihatlarini ochib berishga intilishida namoyon bo‘ladi. Personajlar ruhiyatini tasvirlashda dialog, ichki kechinma, badiiy detal va ramziy ifoda vositalaridan foydalanish uning nasriy asarlarini poetik jihatdan o‘rganish zaruratini yuzaga keltiradi. Bunda badiiy vositalarning mavjudligini qayd etishning o‘zi yetarli emas, balki ularning asar kompozitsiyasi, xarakter rivoji va g‘oyaviy mazmun bilan bog‘liqligini aniqlash muhimdir.

Zulfiya Qurolboy qizining “Oyimtilla” romani hamda “Ayol”, “O, hayot”, “Ko‘lanka”, “Momo Havo” kabi hikoyalari yozuvchi nasrining badiiy-poetik xususiyatlarini o‘rganish uchun muhim material hisoblanadi. Mazkur asarlarni tahlil qilish orqali obrazlar tizimi, psixologik tasvir, badiiy detal, ramziylik va individual uslubning o‘zaro munosabatini yoritish mumkin.

Maqolaning asosiy maqsadi Zulfiya Qurolboy qizi nasrining badiiy-poetik xususiyatlarini aniqlash, yozuvchining obraz yaratish mahorati, psixologik tasvir usullari va badiiy ifoda vositalarining asar mazmunini shakllantirishdagi vazifalarini tahlil qilishdan iborat.

Tadqiqotda yozuvchi asarlariga yaxlit badiiy tizim sifatida yondashilib, syujet, xarakter, badiiy til va poetik vositalar o‘rtasidagi munosabatga e’tibor qaratiladi. Bu esa Zulfiya Qurolboy qizi nasrining o‘ziga xos jihatlarini zamonaviy o‘zbek adabiy jarayoni doirasida baholash imkonini beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Zulfiya Qurolboy qizi nasrining badiiy-poetik xususiyatlarini tadqiq etishda yozuvchi ijodiga bag‘ishlangan adabiy-tanqidiy qarashlar hamda badiiy asar poetikasiga oid nazariy yondashuvlar muhim ahamiyatga ega. Adiba asarlarida obraz yaratish, inson ruhiyatini tasvirlash, badiiy til va individual uslub masalalarini o‘rganish uning zamonaviy o‘zbek nasridagi ijodiy o‘ziga xosligini aniqlashga xizmat qiladi.

Yozuvchi ijodini o‘rganishda badiiy psixologizm, xarakter va konflikt, syujet-kompozitsion qurilish hamda tasviriy vositalarning funksional xususiyatlarini birgalikda tahlil qilish zarur. Chunki badiiy asarda qahramon ruhiyati faqat muallif bayoni orqali emas, balki personaj nutqi, xatti-harakati, voqealarga munosabati va badiiy detallar vositasida ham ifodalanadi.

Zulfiya Qurolboy qizi ijodining badiiy xususiyatlari adabiyotshunoslar tomonidan turli yo‘nalishlarda o‘rganilgan. Jumladan, Umarali Normatov “Ona sha’niga qasida” maqolasida yozuvchining “Yozsiz yil” hikoyasini tahlil qilib, undagi ona obrazining badiiy talqini, syujet qurilishi va personajlar ruhiy kechinmalarining o‘zaro uyg‘unligiga e’tibor qaratadi .

Qozoqboy Yo‘ldoshev “Kichik janrdagi katta yutuqlar” maqolasida adibaning “Ayol” va “O, hayot” hikoyalarini alohida e’tirof etib, inson xarakterini noodatiy hayotiy vaziyatlarda tasvirlash mahoratini ta’kidlaydi.

K.I. Egamberdiyevaning “Hozirgi o‘zbek hikoyalarida tasvir va talqin (Zulfiya Qurolboy qizi asarlari misolida)” nomli tadqiqotida yozuvchi hikoyalarining tasvir va talqin xususiyatlari, inson xarakteri hamda badiiy ifoda masalalari o‘rganilgan. Mazkur tadqiqot adiba hikoyachiligini poetik jihatdan tahlil qilishda muhim ilmiy manbalardan biri hisoblanadi.

Ushbu maqolada Zulfiya Qurolboy qizining “Oyimtilla” romani hamda tanlangan hikoyalari qiyosiy-tipologik, kontekstual va poetik tahlil usullari asosida o‘rganiladi. Tadqiqotda badiiy detalning xarakter yaratishdagi vazifasi, ruhiy kechinmalarning ifodalanish usullari, ramziy obrazlarning mazmuniy yuklamasi va yozuvchining individual uslubiga alohida e’tibor qaratiladi. Mavjud tadqiqotlardan farqli ravishda, mazkur maqolada yozuvchi nasrining badiiyati obraz, psixologik tasvir, ramziylik va til xususiyatlarining o‘zaro aloqasi asosida yaxlit tahlil qilinishi ko‘zda tutiladi.

MUHOKAMA

Zulfiya Qurolboy qizi nasrining badiiy-poetik xususiyatlari, avvalo, inson xarakterini murakkab hayotiy munosabatlar va ruhiy ziddiyatlar orqali yoritishga intilishida namoyon bo‘ladi. Yozuvchi ijodida voqea tasviri bilan personajning ichki kechinmalari o‘zaro bog‘liq holda shakllanadi. Qahramonlarning qarorlari, munosabatlari va ruhiy holatlari asarning g‘oyaviy mazmunini ochishda muhim vazifa bajaradi.

Adibaning “Ayol” hikoyasini badiiy psixologizm nuqtayi nazaridan o‘rganish alohida ahamiyatga ega. Asarda ayol obrazining badiiy talqini orqali insonning shaxsiy kechinmalari, hayotiy sinovlarga munosabati va ruhiy bardoshi masalalarini tahlil qilish mumkin. Bunda ayol obrazini faqat muayyan ijtimoiy muhit vakili sifatida emas, balki

individual xarakter va ichki dunyoga ega badiiy shaxs sifatida baholash zarur. Psixologik tasvirning samaradorligi qahramon kechinmalarining voqealar rivoji bilan qay darajada asoslanganligi orqali belgilanadi.

“O, hayot” hikoyasi ham yozuvchining inson va hayot munosabatlariga badiiy yondashuvini o‘rganish imkonini beradi. Mazkur asar tahlilida voqelikning qahramon ruhiyatiga ta’siri, hayotiy ziddiyatlarning xarakter rivojidagi o‘rni va muallifning badiiy munosabatiga e’tibor qaratish lozim. Ayniqsa, tashqi voqea bilan ichki kechinma o‘rtasidagi aloqani aniqlash yozuvchi psixologik tasvirining o‘ziga xos tomonlarini ochishga xizmat qiladi.

Zulfiya Qurolboy qizi nasrida badiiy detal va ramziy obrazlarning vazifasini o‘rganishda “Ko‘lanka” hamda “Momo Havo” hikoyalari muhim ahamiyat kasb etadi. Badiiy detal asarda faqat tasvirning aniqligini ta’minlovchi vosita emas, balki personajning ruhiy holati, xarakteri va muallif g‘oyasini ifodalash imkoniyatiga ega poetik birlikdir. Ramziy obraz esa o‘zining bevosita ma’nosi bilan cheklanmay, asar kontekstida qo‘shimcha mazmun kasb etishi mumkin. Shu sababli mazkur hikoyalardagi ramziylikni talqin qilishda obrazning nomlanishidan ko‘ra uning syujet, personaj va umumiy badiiy mazmun bilan bog‘liqligi asosiy mezon bo‘lishi kerak.

Yozuvchining “Oyimtilla” romani nasriy mahoratini yirik epik shakl doirasida o‘rganish uchun muhim materialdir. Roman poetikasini tahlil qilishda obrazlar tizimi, xarakterlararo munosabatlar, voqealarning kompozitsion joylashuvi va badiiy tilning o‘zaro aloqasiga e’tibor qaratish zarur. Hikoyada muayyan hayotiy holat ixcham tasvir orqali yoritilsa, roman janri xarakter taraqqiyotini kengroq voqealar tizimida kuzatish imkonini beradi. Bu farq yozuvchining kichik va yirik epik shakllardagi tasvir usullarini qiyosiy o‘rganish uchun asos bo‘la oladi.

Zulfiya Qurolboy qizi nasrining individual uslubini belgilashda personaj nutqi, dialog va xalqona ifoda vositalari ham alohida o‘rin tutadi. Xalqona ibora va turg‘un birikmalarning badiiy matndagi ahamiyati ularning miqdori bilan emas, balki muayyan vaziyatda qanday vazifa bajarishi bilan belgilanadi. Bunday birliklar personajning ijtimoiy muhiti, dunyoqarashi, hissiy munosabati va nutqiy individualligini ochishga xizmat qilishi mumkin. Shu jihatdan badiiy tilni tahlil qilish obraz yaratish mahoratini o‘rganish bilan bevosita bog‘liqdir.

Demak, Zulfiya Qurolboy qizi nasrining badiiy-poetik xususiyatlarini obraz yaratish, psixologik tasvir, ramziylik, badiiy detal va individual uslubning o‘zaro munosabati asosida tadqiq etish maqsadga muvofiq. Bu yondashuv yozuvchi ijodini faqat mavzu va g‘oya jihatidan emas, balki badiiy shakl va ifoda imkoniyatlari nuqtayi nazaridan ham baholashga xizmat qiladi.

NATIJALAR

Zulfiya Qurolboy qizi nasrining badiiy-poetik xususiyatlarini o‘rganish asosida quyidagi ilmiy umumlashmalar shakllantirildi.

Birinchidan, yozuvchi nasrida inson xarakterini yoritish bilan ruhiy kechinmalar tasviri o‘zaro bog‘liq holda namoyon bo‘ladi. Personajlarning hayotiy vaziyatlarga munosabati, ichki ziddiyatlari va axloqiy tanlovlari obrazning badiiy mazmunini belgilovchi muhim jihatlar sifatida qaraladi.

Ikkinchidan, “Ayol” va “O, hayot” hikoyalari badiiy psixologizmni o‘rganish uchun muhim material bo‘lib, ularda inson ruhiyati va hayotiy voqelik munosabatini tahlil qilish imkoniyati mavjud. Bu jihat yozuvchi nasrida xarakter yaratish masalasini psixologik tasvir bilan bog‘liq holda tadqiq etishni talab qiladi.

Uchinchidan, “Ko‘lanka” va “Momo Havo” hikoyalarida ramziy obrazlarning badiiy vazifasini aniqlash asarlarning mazmuniy qatlamlarini ochishga xizmat qiladi. Ramziylikni personaj ruhiyati, syujet va muallifning badiiy niyati bilan bog‘liq holda talqin qilish muhimdir.

To‘rtinchidan, “Oyimtilla” romanining badiiy qurilishi yozuvchining obrazlar tizimi, xarakterlararo munosabatlar va kompozitsion yaxlitlik yaratish imkoniyatlarini o‘rganishga asos bo‘ladi. Roman va hikoyalarning qiyosiy tahlili adibaning turli epik janrlardagi tasvir usullarini aniqlash imkonini beradi.

Beshinchidan, Zulfiya Qurolboy qizi nasrining individual uslubini belgilashda badiiy til, personaj nutqi, dialog, xalqona ifoda va tasviriy vositalarning funksional xususiyatlarini birgalikda o‘rganish zarurligi aniqlandi.

Umuman, tadqiqotning dastlabki natijalari Zulfiya Qurolboy qizi nasrini obraz, xarakter, psixologik tasvir, ramziylik va badiiy tilning o‘zaro munosabati asosida o‘rganish maqsadga muvofiqligini ko‘rsatadi.

XULOSA

Zulfiya Qurolboy qizi nasrining badiiy-poetik xususiyatlarini o‘rganish yozuvchi ijodida inson xarakteri, ruhiy kechinmalar va hayotiy ziddiyatlar tasviri muhim o‘rin egallashini ko‘rsatadi. Adibaning badiiy mahorati voqelikni personajlar taqdiri bilan bog‘liq holda yoritish, ularning ichki dunyosini ochish va hayotiy munosabatlarni badiiy ifodalashga intilishida namoyon bo‘ladi.

Yozuvchining “Ayol”, “O, hayot”, “Ko‘lanka”, “Momo Havo” hikoyalari hamda “Oyimtilla” romani obraz yaratish, badiiy psixologizm, ramziy tasvir va individual uslub masalalarini o‘rganish uchun muhim manbalardir. Ushbu asarlarni poetik

jihatdan tadqiq etishda badiiy detal, personaj nutqi, dialog va tasviriy vositalarning xarakter hamda asar mazmunini ochishdagi vazifalariga alohida e’tibor qaratish zarur.

Shunday qilib, Zulfiya Qurolboy qizi nasrining badiiy o‘ziga xosligini obrazlar tizimi, psixologik tasvir, ramziylik va badiiy tilning o‘zaro aloqasi asosida baholash mumkin. Bu jihatlarni aniq matniy dalillar bilan tadqiq etish yozuvchining zamonaviy o‘zbek nasri taraqqiyotidagi o‘rnini belgilashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Normatov U. Ona sha’niga qasida (bir hikoya talqini). – 2010. Nashr nomi va sahifalari aniqlashtiriladi.

2. Yo‘ldoshev Q. Kichik janrdagi katta yutuqlar. – Maqolaning dastlabki nashr ma’lumotlari aniqlashtiriladi.

3. Egamberdiyeva K.I. Hozirgi o‘zbek hikoyalarida tasvir va talqin (Zulfiya Qurolboy qizi asarlari misolida): filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – 2024.

4. Zulfiya Qurolboy qizi. Oyimtilla: roman. – Toshkent: PIR nashriyoti, 2025. – 478 b.

5. Zulfiya Qurolboy qizi. Qadimiy qo‘shiq: hikoyalar. – Toshkent: O‘zbekiston, 2012.

6. Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. – Toshkent, 2018.

7. Ulug‘ov A. Adabiyotshunoslik. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2017.

8. Axmadxonova E. Zulfiya Qurolboy qizining “Oyimtilla” asari tahlili // Zamonaviy dunyoda ilm-fan va texnologiya. – 2025. – 4-jild, 12-son. – B. 11–14.

9. Sadullayeva D. Zulfiya Qurolboy qizining “Oyimtilla” romanida Nilufar obrazi ruhiyati tahlili

10. Nosirova G. Zulfiya Qurolboy qizi hikoyalarida ayol obrazining badiiy evolyutsiyasi // Izlanuvchi. – 2026. – 2-jild, 9-son.